

ÉRETTSÉGI VIZSGA • 2013. október 17.

FILOZÓFIA
KÖZÉPSZINTŰ
ÍRÁSBELI VIZSGA

2013. október 17. 14:00

Az írásbeli vizsga időtartama: 180 perc

Pótlapok száma	
Tisztázati	
Piszkozati	

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

Fontos tudnivalók

- A feladatokat figyelmesen olvassa el, és pontosan értelmezze! A kifejtés során a témától ne térjen el!
- A feladatok megoldási sorrendje tetszőleges.
- A feladatok megoldásához kizárólag a feladatlapon megadott szövegek használhatók.
- Esetleges javításaihoz (kifestő, korrektor helyett) áthúzást alkalmazzon! Csak az egyértelmű javítás fogadható el.

A rész (30 pont)

1. Mikor éltek a felsorolt filozófusok? Írja be a névhez tartozó számokat a megfelelő oszlopba!

1. Sartre 2. Arisztotelész 3. Hérakleitosz 4. Szent Anzelm 5. Descartes 6. Nietzsche 7. Kant
8. Heidegger 9. Bacon 10. Szent Ágoston

Ókor	Középkor	16-17. század	18. század	19. század	20. század

10 pont	
---------	--

2. A következő idézeteket a 2007-ben megjelent *Filozófia* című kézikönyvből emeltük ki. Kiről szólhatnak az idézetek? A filozófus nevét írja a kipontozott helyre!

a) Anyja, (Szent) Monica keresztény volt. 386 augusztusában megtér, és egyben visszavonul a világi karriertől. Legjelentősebb művei: *A szabad akarat*, *Vallomások*, *A Szentháromság*, *A teremtés könyvének szó szerinti értelmezése*, *Isten városa*.

.....

b) Alapkérdése a következő: [...] Az igazságot pusztán az értelem természetes világossága révén kutatva lehetséges-e olyan állítást találni, amely ellenáll minden furfangnak, amellyel kétségbe vonhatjuk köznapi állításainkat, s amely a filozófia épületének megrendíthetetlen alapzatát alkothatja? Ennek a feladatnak megoldására vállalkozik a hat részből álló metafizikai elmélkedés.

.....

- c) Nem hagyott hátra írott műveket, így filozófiáját csak másodlagos forrásokból próbáljuk rekonstruálni. Pere és halála heves vitákat váltott ki Athénben.

.....

- d) „Olyasvalami az ember, amin felül kell kerekedni.” Ha az Isten halott, akkor az embernek kell az életét irányítania és a világ további sorsáról gondoskodnia. [...] Az embernek önmagát kell meghaladnia, és önmagát kell megteremtenie.

.....

4 pont	
--------	--

- 3. A különböző filozófiatörténeti korszakokban és irányzatokban egy-egy filozófiai probléma nagyobb mértékben került az érdeklődés homlokterébe, mint más korszakokban, irányzatokban. Párosítsa a jellemző problémákat és a korszakokat, irányzatokat!**

Filozófiai problémák	Korszakok/irányzatok betűjele
A megismerés kérdése	
Hít és tudás viszonyának kérdése	
Az egyéni lét kérdése	
Az igazságkeresés nyelvi lehetősége	
A filozófia és a tudomány viszonya	
A természeti környezet fennmaradásának kérdése	

- a) egzisztencializmus b) pozitivizmus c) analitikus filozófia d) skolasztika
 e) globalizáció, f) felvilágosodás

6 pont	
--------	--

4. Mely fogalmakra ismer a leírás alapján?

- a) Filozófiai diszciplína: a természeten, a „phüszisz”-en túlival foglalkozó tudomány
.....
- b) Önmagában létezik, a tulajdonságok alapjául szolgál.....
- c) Istenismeret (hittudomány) latin elnevezéssel.....
- d) Kanti fogalom: ami megelőzi a tapasztalatot.....

4 pont	
--------	--

5. Idézzé fel a következő filozófusok egy-egy jellemző gondolatát!

Platón.....

.....

Kant.....

.....

Nietzsche.....

.....

6 pont	
--------	--

B rész (70 pont)**Szövegértelmezés, reflektálás**

(feladatonként 35 pont, **két feladat** megoldását várjuk)

Fejtsen ki a három esszékérdés közül **kettőt** a megadott szövegrészek felhasználásával! Reflektáljon (írjon önálló véleményt) a szövegben megjelenő filozófia problémákra! Az esszé terjedelme ne haladja meg a másfél-két oldalt!

1. Miről győzi meg Szókratész a tanítványát?

(szövegrészlet: Platón: *Menón*)

2. Az állam jogköre miért nem terjeszthető ki a lelkek üdvösségére, a vallásra?

Vegye sorra a szöveg alapján Locke érveit!

(szövegrészlet: John Locke: *Levél a vallási türelemről.*)

3. Értelmezze Kant idézett szövegében az ismeretelméleti fogalmakat (*empirikus ismeret, a priori, a posteriori, tiszta ismeret*)!

(szövegrészlet: Kant: *A tiszta és az empirikus ismeretek különbségéről.* Bevezetés)

(A szövegrészek a 7-10. oldalon találhatók.)

1. szövegrészlet

Platón: *Menón*

SZÓKRATÉSZ Ha tehát a lélek halhatatlan és többször született, és minden dolgot látott, ami itt, és ami a Hadészban van, semmi sincs, amit meg ne tanult volna; így hát nem csoda, hogy az erényre és más dolgokra is vissza tud emlékezni, melyekről azelőtt tudomása volt.

Minthogy pedig az egész természet rokon vele és a lélek eleve megtanult mindent, nincs semmi akadály a annak, hogy aki egyvalamire visszaemlékezik, amit tanulásnak neveznek az emberek, az rátaláljon az összes többire is, ha bátor az illető, s nem fárad bele a kutatásba.

Mert a kutatás és a tanulás teljes egészében nem más, mint visszaemlékezés. Így hát nem kell arra a cseles okoskodásra hallgatnunk: mert tétlenné tenne bennünket, s az elpuhult emberek szívesen is hallgatják, emez viszont szorgoskodásra és kutatásra buzdít bennünket; azért hát én elhiszem, hogy igaz, s azt akarom kutatni veled együtt, hogy mi az erény.

MENÓN Igen, Szókratész. De miképpen gondolod azt, hogy nem tanulunk, hanem amit tanulásnak nevezünk, az visszaemlékezés? Meg tudsz-e tanítani rá, hogy ez így van?

SZÓKRATÉSZ Már az imént is mondtam, Menónom, hogy agyafűrt fickó vagy; s most azt kérdezed, meg tudlak-e tanítani téged, én, aki azt mondom, hogy nincs tanítás, csupán visszaemlékezés - hogy ezáltal olyan látszatba kerüljek, mintha ellentmondanék saját magamnak.

MENÓN Nem, Zeuszra, nem ilyen szándékkal mondtam, Szókratész, hanem megszokásból; ha tehát be tudod valahogy bizonyítani nekem, hogy úgy van, ahogy mondd, bizonyítsd be.

SZÓKRATÉSZ Ez nem könnyű ugyan, mégis iparkodni fogok, a te kedvedért. De hívj csak ide egyet szolgálid népes csapatából, amelyiket épp akarsz, hogy rajta bizonyítsam be neked.

MENÓN Kész örömmel. Gyere csak ide!

SZÓKRATÉSZ Görög, és beszél görögül?

MENÓN Nagyon jól, a házamban született.

SZÓKRATÉSZ Figyelj tehát, milyen benyomást tesz rád: visszaemlékszik-e, vagy tanul tőlem?

MENÓN Nagyon figyelek.

SZÓKRATÉSZ Mondd hát meg nekem, fiú, tudod-e, hogy ez egy négyszög?

FIÚ Igen, tudom.

SZÓKRATÉSZ Tehát van olyan négyszög, melynek összes oldalai, ezek itt, egyenlők, mind a négy?

FIÚ Van hát.

SZÓKRATÉSZ S ugye ezek a közepét átvágó vonalak is egyenlők?

FIÚ Igen.

SZÓKRATÉSZ Nemde egy ilyen sík nagyobb is lehet meg kisebb is?

FIÚ Hogyne.

SZÓKRATÉSZ Ha tehát ez az oldala két lábnyi lenne, és emez is kettő, hány lábnyi lenne az egész? Így gondold végig: ha ez két lábnyi lenne, emez pedig csak egy, nem egyszer két lábnyi lenne a sík?

FIÚ De igen.

SZÓKRATÉSZ Minthogy azonban ez is két láb, nem kétszer kettő lesz?

FIÚ Annyi lesz.

SZÓKRATÉSZ Tehát kétszer két lábnyi?

FIÚ Igen.

SZÓKRATÉSZ És mennyi kétszer két láb? Számítsd ki és mondd meg.

FIÚ Négy, Szókratész.

SZÓKRATÉSZ Ugye lehet egy másik ilyen, kétszer ekkora sík is, és annak is lehet egyenlő minden oldala, mint ennek?

FIÚ Igen.

SZÓKRATÉSZ Tehát hány lábnyi?

FIÚ Nyolc.

SZÓKRATÉSZ Nos hát, próbáld megmondani nekem, mekkora ennek minden egyes oldala? Mert ennek itt két lábnyi; akkor a kétszeresének mekkora?

FIÚ Világos, Szókratész, hogy a kétszerese.

SZÓKRATÉSZ Látod-e, Menón, hogy én nem tanítom ezt a fiút semmire sem, hanem mindenről csak kérdezem? És most azt hiszi, hogy tudja, mekkora az az oldal, amelyből a nyolc lábnyi sík keletkezni fog. Vagy nem így gondolod?

MENÓN De igen. [...]

Fordította Kerényi Grácia

(Platón összes művei, Első kötet. Budapest: Európa Kiadó, 1984. 81 d-82 e; 673-677. o.)

2. szövegrészlet

John Locke: *Levél a vallási türelemről.*

Az állam – én úgy látom – olyan emberi közösség, amely csak a polgári javak megőrzésére és előmozdítására alakult.

Polgári javaknak nevezem az életet, a szabadságot, a testi épséget és egészséget és a külső javak – amilyenek a birtok, a pénz, a házi eszközök stb. – birtoklását.

A polgári hatóság feladata, hogy ezeknek az élethez tartozó dolgoknak a jogos birtoklását az egész nép és az egyes alattvalók számára sértetlenül megőrizze a mindenki számára egyenlő módon hozott törvényeken keresztül; ha pedig valaki e törvényeket jogellenesen és tilos módon meg akarná sérteni, annak vakmerőségét a büntetés félelmével nyomja el. E büntetés állhat ama javak elvételében vagy csökkentésében, amelyeket egyébként élvezhettek és élveztek is. Hogy pedig senki a saját javaitól, még kevésbé szabadságától vagy életétől önkényesen ne legyen megfosztható, azért a hatóság a más jogát sértők megbüntetése végett legkiválóbb alattvalóiban fel van fegyverezve. Hogy pedig **a hatóság egész jogköre csupán ezekre a polgári javakra vonatkozik**, s minden polgári hatalom joga és uralma egyedül ezek gondozásában és előbbre vitelében végződik és határolódik körül, **és semmiképpen sem lehet** vagy kell **a lelkek üdvösségére kiterjeszteni**, a következőkből látom bizonyíthatónak.

Először, mivel a lélek gondozása nincs jobban rábízva a polgári hatóságra, mint a többi emberre. Isten nem bízta rá, hiszen sehol sincs nyoma, hogy Isten valaha ilyen hatalmat bízott volna emberekre emberek fölött, hogy kényszeríthessenek másokat a maguk vallásának elfogadására. Az emberek sem ruházhatják föl ilyen hatalommal a hatóságot, mert senki nem rázhatja le úgy magáról saját örök üdvének gondját, hogy más valaki, akár fejedelem, akár alattvaló írja elő, hogy milyen kultuszt vagy hitet kell szükségszerűen elfogadnia; senki sem képes, még ha akarja, akkor sem, más ember előírása szerint hinni; pedig a hitben rejlik az igaz és üdvöthozó vallásnak ereje és hatékonysága. Ugyanis bármit hangoztatsz a száddal, bármit mutogatsz a külsőséges istentiszteletben, ha lelked mélyén nem vagy meggyőződve róla, hogy az igaz, és tetszik Istennek, nemcsak hogy nem szolgál az üdvösségedre, hanem éppen ellenkezőleg, ártalmára van annak. Minthogy ily módon, a vallás révén kiengesztelni

akart bűnökhöz hozzáadja mint azok betetőzését, magának a vallásnak a színlelését, az Istenség megvetését, mert olyan tiszteletben részesítéd a legjobb, legnagyobb Istent, amelyről magad is azt hiszed, hogy ez neki nem tetszik.

Másodszor, a lelkek gondozása nem tartozhat a polgári hatóságra: ennek egész hatalma ui. a kényszerítő erőben rejlik. Mivel pedig az igazi és üdvösséges vallás a lélek belső hitében áll, amely nélkül Isten előtt mit sem ér; olyan az emberi értelem természete, hogy semmiféle külső erőszak nem kényszerítheti. Elveheted a javait, börtönben őrizheted, vagy kegyetlen büntetéssel sanyargathatod a testet, mindez hiábavaló lesz, ha ezekkel a büntetésekkel az értelemnek a dolgokról alkotott ítéletét akarod megváltoztatni.

Erre azt mondhatnád: A hatóság is élhet érvekkel, és ezért a más hitűeket az igazságra terelheti és üdvözítheti. Ám legyen! Ez azonban más emberekkel közös feladata. Ha tanít, ha oktat, ha a tévelygőt érvekkel tereli a helyes útra, helyesen, jó emberhez méltóan cselekszik; nem szükséges, hogy valakit emberségéből vagy keresztény mivoltából kivetkőztessen. Mert más a meggyőzés és más a parancsolás, más az érvekkel és más a rendeletekkel való küzdelem. Az utóbbi a polgári hatóság joga, az előbbi az emberi jóakaraté. Ennek szabad keze van abban, hogy a halandókat intse, buzdítsa, tévedéséről meggyőzze és észérvekkel rábírja a maga meggyőzésére: a hatóság pedig jogosult rendeletekkel parancsolni és karddal kényszeríteni. Ez tehát az, amit mondok, ti. hogy a polgári hatalomnak nem kell polgári törvényekkel előírnia a hitelveket, dogmákat vagy az istentisztelet módjait. Ha ugyanis ezekhez nem kapcsolódnak büntetések, a törvényeknek nem lesz semmi ereje; ha pedig büntetéssel fenyeget, ez még hasztalanabb és még kevésbé alkalmas a meggyőzésre. Ha valaki a lelke üdvössége végett valamely dogmát vagy kultuszt el akar fogadni, lelkében hinnie kell ama dogma igaz voltát, s hogy az a kultusz kedves és szívesen fogadott lesz az Isten részéről; ám ilyen meggyőződést a lélekbe csepegtetni semmiféle büntetéssel nem lehet. Világosságra van szükség, hogy megváltozzék a lélek vélekedése, amelyet semmiképpen sem lehet előidézni a test gyöttrésével.

Harmadszor, a lelkek üdvösségének gondja semmiképpen sem tartozhat a polgári hatóságra, mert megengedve, hogy a törvény tekintélye és a büntetés ereje hatékony lehet az ember gondolkodásának megváltoztatására, ez mégsem használna a lelkek üdvösségének. Ha ugyanis egyetlen az igaz vallás, ha egy út vezet a boldogok helyére, micsoda reménység élhetne az emberek nagyobb részében, hogy el fog oda jutni, ha az volna a feltétel a halandók számára, hogy félretéve a józan ész és a lelkiismeret szavát, gondolkodás nélkül el kell fogadniuk a fejedelmük dogmáit, és úgy kell tisztelniük Istent, ahogyan hazájuk törvényei megszabják? A fejedelmeknek a vallásról alkotott oly különféle véleményei között az a szűk út és keskeny kapu, amely az égbe vezet, szükségképpen csak nagyon kevesek előtt állana nyitva, s az is csak egy vidéken: és ami ebben a dologban a legnagyobb képtelenség és az Istenhez méltatlan, az örök boldogság vagy szenvedés egyedül a születési hely alapján jutna valakinek osztályrészül.

Sok minden egyéb mellett, amiket e tárgyban felhozhatnánk, elégnek látszik előttem, ha megállapítjuk, hogy az állam minden hatalma a polgári javakra irányul és az evilági dolgok gondjára korlátozódik, de semmiképpen sem illetékes azokban, amelyek a jövő életre vonatkoznak.

(Locke, J.: *A vallási türelemről*, Stencil, Budapest, 2003.)

3. szövegrészlet

Kant: *A tiszta és az empirikus ismeretek különbségéről*

Bevezetés

„Semmi kétség, minden megismerésünk a tapasztalattal kezdődik; hisz mi más készletné munkára megismerő-képességünket, ha nem az érzékeinkre ható tárgyak, melyek részint maguk váltanak ki képzeteket, részint értelmi tevékenységünket hozzák mozgásba, hogy e képzeteket egybevesse, összekapcsolja vagy szétválassa, és így az érzéki benyomások nyersanyagát feldolgozva létrehozza a tárgyakra vonatkozó ismereteket, melyeket tapasztalatnak nevezünk. Így tehát az időben semmilyen tudásunk nem előzi meg a tapasztalatot, és minden ez utóbbival kezdődik.

Ám jóllehet minden tudásunk a tapasztalattal veszi kezdetét, ebből még nem következik, hogy minden tudás a tapasztalattól ered. Mert nagyon is lehetséges, hogy maga a tapasztalati megismerés összetett valami legyen, hogy részint abból álljon, amit benyomások útján nyerünk, részint pedig abból, amit a tulajdon megismerő-képességünk önmagából tesz hozzá (az érzéki benyomásokból csupán a készletést merítve); csak hogy e kiegészítést nem különböztetjük meg azon alapanyagtól, amíg hosszas gyakorlat föl nem hívja rá a figyelmünket, és képessé nem tesz az elkülönítésre.

Ezért legalábbis közelebbi vizsgálódást kíván, és első pillantásra nem dönthető el a kérdés: léteznek-e efféle, a tapasztalattól, sőt mindennemű érzéki benyomástól független ismeretek. Az ilyeneket a priori ismereteknek nevezik és megkülönböztetik az empirikus ismeretektől, melyeknek forrásai a posteriori jellegűek, ugyanis a tapasztalattól erednek.

Azonban e kifejezést még nem határoztuk meg eléggé ahhoz, hogy az előterjesztett kérdés értelmét teljes egészében megjelöljük. Mert gyakran mondják tapasztalati forrásokból merített ismeretekről, hogy a priori módon jutunk hozzájuk, vagy rendelkezünk velük, mivel nem közvetlenül a tapasztalattól nyerjük őket, hanem valamilyen általános szabályból, melyet azonban megint csak a tapasztalattól kölcsönöztünk. Így azt mondják valakiről, aki házának alapzatát aláasta: a priori tudhatta, hogy össze fog dőlni az épület, azaz nem kellett volna megvárnia, amíg tapasztalja, hogy valóban összedől. Csak hogy teljességgel a priori módon nem tudhatta. Mert előbb a tapasztalattól meg kellett tudnia, hogy a testeknek súlya van, és ezért leesnek, ha támasztékukat kihúzzák alóluk.

Így tehát a továbbiakban nem olyan ismereteket értünk a priori ismereteken, amelyek ettől vagy attól a tapasztalattól, hanem olyanokat, melyek a tapasztalattól egyáltalán mint tapasztalattól függetlenek. Ezekkel állítjuk szembe az empirikus ismereteket, vagyis az olyanokat, amelyekre kizárólag a posteriori, azaz tapasztalati úton tehetünk szert. Az a priori ismeretek közül pedig tiszta ismereteknek nevezük azokat, melyekhez semmi empirikus nem keveredik. Így például az a tétel, mely szerint minden változásnak oka van, a priori tétel ugyan, ámde nem tiszta, mert a változás fogalmát csakis tapasztalattól meríthetjük.”

Fordította Kis János

(Immanuel Kant: *A tiszta ész kritikája, Bevezetés, Budapest: Atlantisz Kiadó, 2004, 51-52. o.*)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

	maximális pontszám	elért pontszám
A) Filozófiatörténeti ismeretekre vonatkozó kérdéssor	30	
B) Szövegértelmezés, reflektálás		
1. feladat	35	
2. feladat	35	
Összesen (B)	70	
Az írásbeli vizsgarész pontszáma	100	

javító tanár

Dátum:

	pontszáma egész számra kerekítve	programba beírt egész pontszám
A) Filozófiatörténeti ismeretekre vonatkozó kérdéssor		
B) Szövegértelmezés, reflektálás		

javító tanár

jegyző

Dátum:

Dátum: